

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

ШЕЛЕМІНА ОКСАНА ВІКТОРІВНА

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУ**

Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр

Науковий керівник

_____ Л.О. Прядко

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець

_____ О.В. Шелеміна

« ____ » _____ 20__ року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. САМООБСЛУГОВУВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПРОБЛЕМА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	9
1. Трудова діяльність як фактор соціалізації особистості молодших школярів з порушенням інтелекту.....	9
1.2. Особливості формування навичок самообслуговування у школярів з порушенням інтелекту.....	22
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ II. СТАН СФОРМОВАНOSTІ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ.....	27
2.1. Методика вивчення стану сформованості навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту.....	27
2.2. Рівні сформованості навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту	30
Висновки до другого розділу.....	35
РОЗДІЛ III. ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНА РОБОТА ПО ФОРМУВАННЮ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ.....	37
3.1. Методика формування навичок самообслуговування дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту.....	37
3.2. Експериментальна робота по формуванню навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту.....	45
3.3. Результати експериментальної роботи по формуванню навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту.....	48
Висновки до третього розділу.....	53
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. Трудове виховання відіграє провідну роль у підготовці до самостійного життя в суспільстві, оскільки передбачає виявлення дитиною власної активної соціальної позиції. Здійснюючи трудовий процес, дитина відчуває свою причетність до навколишнього світу і це докорінно змінює її власну самооцінку. У процесі спілкування з людьми виконання основних трудових операцій – це набуття нових знань, умінь і навичок, а дитина стає активним суб'єктом цивілізованого світу, бо може його трансформувати.

Праця дозволяє включити дітей у процеси, які позитивно, коригуюче та зміцнюючу дію на весь організм дитини. У дітей формуються необхідні навички та звички особистої гігієни, а також звичка стежити за чистотою приміщення, що створює умови для здорового способу життя. Залучення до різноманітної роботи дозволяє дітям з вадами розумового розвитку також зрозуміти її красу, насолоджуватися її результатами та відчути себе справжнім громадянином.

Праця дозволяє включити дітей у процеси, які позитивно, коригуюче та зміцнюючу дію на весь організм дитини. У дітей формуються необхідні навички та звички особистої гігієни, а також звичка стежити за чистотою приміщення, що створює умови для здорового способу життя. Залучення до різноманітної роботи дозволяє дітям з вадами розумового розвитку також зрозуміти її красу, насолоджуватися її результатами та відчути себе справжнім громадянином.

Проблема самообслуговування в спеціальному закладі є, була і буде актуальною завжди, оскільки соціальна адаптація особистості безпосередньо залежить від її соціальної спрямованості. І це, безперечно, одне з головних завдань спеціальних навчальних закладів. Основна мета таких закладів – зробити дитину незалежною від найближчого оточення.

У процесі психофізичного розвитку в організмі дитини відбувається багато змін у таких аспектах: психічне, фізичне, моральне, а також посилюються саморегуляція, здатність організовувати і регулювати свою діяльність, розвиваються навички соціально-

трудової адаптації. . Вся система корекційної роботи покликана соціально адаптувати дитину з вадами інтелекту до реалій світу, зробити її повноцінним і активним членом суспільства, який може бути рівним з усіма людьми в трудовому та соціальному житті та приносити користь суспільству.

Трудове виховання і навчання завжди виходить на перший план у всій системі корекційної роботи з дітьми, адже основним завданням цього важливого напрямку є розвиток мотивації до праці та вдосконалення трудових навичок, виховання необхідних поведінкових установок, особистісних якостей.

Практична діяльність у простих формах є найбільш зрозумілою і доступною для дітей з вадами розумового розвитку, оскільки в ній переважає зорове, легке сприйняття. Різноманітність видів роботи забезпечує інтенсивну, різнобічну та активну роботу всіх аналізаторів, характер і ступінь розв'язання яких залежать від характеру і ступеня прояву порушень у дитини.

Рівень фізичного розвитку, загальна та дрібна моторика та загальний соматичний стан мають велике значення у визначенні працездатності дитини з порушеннями інтелекту та профілю доступного для неї виду роботи. Методично правильно організоване та спрямоване трудове навчання позитивно впливає на фізичний розвиток дитини з особливими освітніми потребами, порушеннями розумового розвитку дітей, сприяючи корекції їх рухових і фізичних здібностей.

Психолог Л. Виготський писав, що фізична сфера дитини відносно самостійна, з одного боку, а з іншого, має надзвичайно потужну здатність компенсувати інтелектуальний дефект.

Переважає більшість досліджень присвячена формуванню та вдосконаленню загальної моторики дитини, тоді як розвиток дітей з вадами інтелекту, дрібної моторики та навичок самообслуговування не знайшли належного відображення, і вирішення цієї проблеми в даний час є актуальним. інтерес.

У зв'язку з актуальністю, гостю необхідністю вирішення даного завдання

обрана тема дослідження **«Особливості формування навичок самообслуговування у молодших школярів з порушенням інтелекту».**

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення інтересу до проблеми самообслуговування дітей з порушеннями інтелекту за останні десятиліття відображається у працях відомих науковців у сфері психології та педагогіки: Багато вітчизняних дослідників звертають увагу на необхідність і педагогічну значущість роботи з корекції моторики у дітей в комплексі корекційно-розвивальних заходів (Л. Арутюнян Р. Бабенкова, Л. Белякова, В. Воронкова, Ю.Гаркуша, В.Гринер, І.А. Грошенков, І. Єременко, М. Козленко, С.Миронова, І. Кот, та і ін.).

Зв'язок роботи з науковою темою кафедри. Дослідження виконано в межах наукової теми лабораторії корекційно-реабілітаційних технологій кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка: «Методологія та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю» (державний реєстраційний номер 0116 U 000895)

Мета дослідження – вивчити, обґрунтувати та дослідити рівні сформованості навичок самообслуговування у молодших школярів з порушеннями інтелекту.

Завдання:

1) Вивчити теоретичні основи формування навичок самообслуговування у молодших школярів з порушенням інтелекту.

2) Описати особливості формування навичок самообслуговування у молодших школярів з порушенням інтелекту.

3) Здійснити вибір методів і прийомів діагностики та корекції проблеми сформованості навичок самообслуговування у молодших школярів з порушенням інтелекту, та описати їх.

4) Здійснити дослідницько-експериментальну роботу по формуванню навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту та перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – формування навичок самообслуговування молодших школярів з порушенням інтелекту.

Предмет дослідження - корекційно-розвиваюча робота по формуванню навичок самообслуговування у молодших школярів з порушеннями інтелекту.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури; вивчення та аналіз матеріалів, що стосуються теми дослідження; методи аналізу та порівняння різних поглядів учених на досліджувану проблему; вивчення досвіду роботи спеціальних закладів освіти з метою з'ясування стану вивчення проблеми у літературі і практиці; *емпіричні:* спостереження за сім'ями дітей з порушеннями інтелекту, опитування, анкетування, бесіди, психолого-педагогічний експеримент з метою вивчення стану сформованості навичок самообслуговування у молодших школярів з порушеннями інтелекту; *статистичний:* якісно-кількісний аналіз експериментальних даних.

Елементи наукової новизни дістали подальшого розвитку розробка методики формування навичок самообслуговування; удосконалено методику визначення рівня сформованості навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання розробленої методики формування навичок самообслуговування у спеціальних та закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були обговорені на III Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» та IV Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі».

Публікації. Результати дослідження представлені у двох одноосібних публікаціях з наукових праць:

Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та

світовому вимірі : матеріали IV Міжнародної науковопрактичної конференції (09 жовтня 2018 року, м. Суми). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. – .

Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі : матеріали IV Міжнародної науковопрактичної конференції (09 жовтня 2018 року, м. Суми). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. – 472 с.

Структура дипломного дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел. У роботі міститься 10 таблиці. Загальний обсяг магістерської роботи складає – 62 сторінки, з них – 79 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1.

САМООБСЛУГОВУВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПРОБЛЕМА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

1. Трудова діяльність як фактор соціалізації особистості молодших школярів з порушенням інтелекту

Формування в дитини навичок самообслуговування є базовою складовою її самостійності, яка формується переважно в рамках трудового навчання. Якщо ці навички сформувати вчасно і без викривлень, дитина з вадами інтелекту почуватиметься впевненішою та більш незалежною. Це допоможе їй усвідомити свою приналежність до людської цивілізації.

Працюючи, діти опановують різноманітні життєво необхідні навички та вміння: самообслуговування, домашня діяльність, ручна праця. Всі ці навички служать для дитини помічниками, щоб у майбутньому він навчився обходитися без допомоги дорослого, а також міг обслуговувати сам. У зв'язку з цим у неї розвиваються адаптивні життєві навички: незалежність у житті, вміння долати труднощі та перешкоди, вміння максимізувати силу волі. З огляду на це, організація роботи з формування навичок самообслуговування є надзвичайно важливим напрямком спеціальної освіти.

Розглянемо особливості формування навичок самообслуговування в молодшому шкільному віці дітей з порушеннями інтелекту.

Цей період у житті дитини є відправною точкою не лише у фізичному, а й у розумовому та соціальному зростанні. На формування дитини як особистості впливає багато факторів: найближче оточення, навколишній світ, і особливо значну роль у цьому відіграють навчальні заклади, спеціальні школи та сім'ї. Вихователі та батьки активними спільними зусиллями сприяють всебічному розвитку особистості дитини з вадами інтелекту, в якій надзвичайно важливим є трудове виховання.

На основі літератури виділимо основні навички самообслуговування, які необхідно

оволодіти дитині молодшого шкільного віку з вадами інтелекту:

1. Основні навички самообслуговування: вміння одягати білизну та одяг, застібати гудзики та блискавки, правильно зашнурувати, вішати одяг на вішалку, правильно та чисто мити обличчя, мити шию, вуха, витирати ніс хустку, почистити зуби, розчесати волосся, скористатись туалетом, користуватися туалетним папером.
2. Харчові навички: вміння намазувати хліб маслом, наливати чай у склянку чи чашку, накривати стіл, знімати зі столу, роздавати їжу, їсти ложкою, виделкою, пити з чашки тощо.
3. Основні рухи самообслуговування: вміння витирати ноги, входячи до кімнати, накривати стіл в їдальні та на кухні, доглядати та доглядати за своїми речами та одягом, наводити порядок у класі та кімнаті, на ліжку тощо.

Організовуючи самообслуговування, не варто забувати про етичну сторону цього процесу, адже це досить інтимні речі. Який би рівень інтелектуальної недостатності не був у дитини, кожна людина має право на свою конфіденційну інформацію. А допомога, яку надає вчитель дитині з вадами інтелекту, має відповідати її потребам і можливостям. Зокрема, спілкуючись із сором'язливими, боязкими дітьми, важливо пам'ятати, що позитивна оцінка дорослого, навіть невеликі успіхи дитини викликають у неї почуття задоволення, формують впевненість у собі і в майбутньому вона намагатиметься виконувати дії самостійно.

Якщо ж дитина, навпаки, надзвичайно активна, можливо, в якійсь мірі занадто, але вона не справляється з самообслуговуванням, педагог повинен терпляче її заспокоїти і досить ненав'язливо запропонувати їй допомогу.

Для своєчасного і правильного формування навичок самообслуговування роботу слід проводити виключно в реальних життєвих ситуаціях, у відповідний для їх формування час. Водночас слід зазначити, що роботу з батьками слід

проводити паралельно, оскільки під час роботи з дитиною з вадами інтелекту всі оточуючі мають дотримуватися однієї тактики, тому до діяльності мають бути залучені всі члени сім'ї. . Заняття з навичок самообслуговування мають бути цікавими, корисними та насиченими.

Правильно організована праця є дієвим засобом розвитку всіх фізичних і духовних сил і здібностей людини, що знайшло відображення в працях відомих філософів Антисфена, Арістотеля, Демокріта, Сократа, Платона. Виховання в учнів необхідності праці як надзвичайно важливої життєвої потреби є постійним і важким завданням сім'ї, установи, виробництва.

Відомий французький психіатр Е. Сеген у своїй науковій роботі зазначав, що завдання освіти полягає в наступному: розвинути його органи і системи так, щоб його функції досягали максимально можливої активності, швидкості, точності і, нарешті, здатності до активної фізичної діяльності. праці. , розум, мораль - все це повинно включати виховання.

Поняття «трудове виховання» розглядається в науковій літературі як процес формування базових уявлень про працю, як сукупність навичок життєвої необхідності, а в перспективі – як природна життєстверджувальна потреба людини, зміцнення її моральні цінності. Він використовується в літературі для визначення процесу формування моральної позиції особистості в праці, що відповідає суспільним ідеалам, але вивчення теоретико-методичних проблем трудового виховання пов'язане з вирішенням дуже важливої проблеми. Це завдання полягає в усвідомленні особистості необхідності спрямування свого життєвого потенціалу, своїх здібностей і можливостей у продуктивну працю.

У контексті нашого дослідження ми розглядаємо трудове виховання як невід'ємну частину загального трудового навчання учнів з порушеннями інтелекту до самостійного життя, що забезпечує соціальну спрямованість, моральний аспект особистісного зростання.

Представники педагогічної громадськості К. Ушинський, А. Макаренко, Л. Виготський, О. Грабаров та інші вбачали в трудовій діяльності велику творчу силу, яка забезпечує розвиток особистості на основі організованого поєднання виховної роботи з практичною.

Проблема трудового навчання і навчання дітей з порушеннями інтелекту є однією з найважливіших галузей знань спеціальної психології та педагогіки. Психолог Л. Виготський та дидактик О. Грабаров розробили ідею найглибшого та послідовного залучення дітей з вадами інтелекту до суспільно корисної продуктивної праці, оскільки, на їхню думку, відсторонення учнів спеціальної школи від професійно-технічного навчання та виховання не буде лише ускладнить їх навчання до майбутнього працевлаштування, але посилить їх вади, недоліки розвитку і не буде слугувати корекцією.

І навпаки, підготовка та залучення дітей з вадами інтелекту до суспільно-корисної роботи дасть змогу найбільш успішно компенсувати порушення їхнього особистісного розвитку. У цьому сенсі праця виступає як засіб потужного соціального виховання, а також один із засобів навчання і виховання дітей певної категорії.

Трудове навчання є невід'ємною та обов'язковою частиною системи роботи спеціальної школи, від якої переважно залежить розвиток особистості учнів з особливими освітніми потребами. У зв'язку з цим усі науковці, які займаються навчанням, вихованням, розвитком та корекцією учнів з порушеннями інтелекту, завжди приділяли велику увагу їхньому трудовому навчанню та вихованню.

Відомий лікар Демор, який надавав великого значення ручній праці в спеціальній школі, підкреслював, що ручна праця спонукає до ініціативи, змушує мозок працювати активно, стимулює увагу і бажання, регулює волевиявлення, а отже, є важливим інструментом для розвитку інтелекту і для міцного засвоєння різноманітних знань.

Вчені-новатори неодноразово застерігали, що виховну, корекційно-профілактичну роботу в спеціальному закладі мають проводити висококваліфіковані педагоги-професіонали не лише в межах навчального закладу, адже в боротьбі за дисципліну та моральність дитину можна виключити не лише зі школи, а й дзвонив і прискорювався. її моральний занепад. Ми можемо звільнити інституцію від такої дитини, але не можемо звільнити суспільство від неї та наслідків, які вона може спричинити.

Дуже цінною є думка В. Кащенко, який зазначив, що ручна праця має важливе педагогічне та професійне значення, вона має займати перше місце серед інших предметів, оскільки є основою всіх наших виховних впливів на неповноцінну дитину.

Значний внесок у розвиток теорії і практики трудового навчання і виховання зробили О. Граборов, Д. Азбукін, П. Акименко, С. Миронова, В. Воронкова, М. Чехов, Е. Гер'є та ін. Вони однозначно відзначили, що праця, безсумнівно, є потужним помічником у розвитку процесів самостійності, самодіяльності та самодисципліни дитини з вадами інтелекту. Трудове навчання, крім соціальної спрямованості, стає важливою умовою розвитку професійної орієнтації студентів.

Корекція порушень когнітивної сфери молодших школярів з порушеннями інтелекту в умовах спеціальної школи полягає насамперед у корекції трудових навичок та самообслуговування. Органічне ураження кори головного мозку призводить до того, що діти з порушеннями інтелекту не можуть виконувати розумові та інтелектуальні дії, не можуть визначити мету та завдання роботи, не усвідомлюють шляхи їх досягнення, важко планувати хід виконання завдань, відсутній контроль результатів, вони не можуть усунути перешкоди, не завжди можуть повністю описати власну роботу, правильно організувати свої дії щодо мовленнєвого навчання.

На основі досліджень Г. Дульнєва, М. Гнезділова, В. Любовського, С. Мирського, В. Петрової можна зробити висновок, що корекційно-виховний процес

у спеціальній школі не повинен зводитися лише до корекції фізичного розвитку. порушення та тренування практичних навичок дітей з обмеженими можливостями. інтелекту. Цей процес має забезпечити розумовий і руховий розвиток дітей, формування нових якісних утворень в інтелектуальному розвитку, озброєння дітей найвищим рівнем технологічних знань, умінням самостійно виконувати завдання та долати труднощі, що виникають у процесі [].

На думку Г. Дульнєва, корекційним завданням порушень особистісних якостей дітей з порушеннями інтелекту є підготовка учнів до самостійного життя, до самостійної роботи, до соціальної адаптації дітей, до життя після спеціальної освіти. Праця є одним із засобів організації наочності навчання, оскільки звичка постійно оперувати інструментами та матеріалами, розкривати їх властивості та якості, встановлювати взаємозв'язки, створювати певні матеріальні цінності у вигляді власних виробів, побачити використання цих продуктів іншими. трудові настрої,

На думку Г. Дульнєва, корекційним завданням порушень особистісних якостей дітей з порушеннями інтелекту є підготовка учнів до самостійного життя, до самостійної роботи, до соціальної адаптації дітей, до життя після спеціальної освіти. Праця є одним із засобів організації наочності навчання, оскільки звичка постійно оперувати інструментами та матеріалами, розкривати їх властивості та якості, встановлювати взаємозв'язки, створювати певні матеріальні цінності у вигляді власних виробів, побачити використання цих продуктів іншими. робочий настрій,

Дослідження корифеїв спеціальної педагогіки та психології В. Бондаря, Г. Дульнєва, І. Єременка, М. Кота, В. Любовського, С. Мірського, В. Липи, В. Петрової, Б. Пінського, В. Синьова та ін. , який досліджував питання трудового навчання дітей з вадами інтелекту, наголосив, що лише педагогічно правильне, методично, організоване трудове навчання та виховання є ефективним засобом корекції проблем розвитку розумової діяльності учнів з вадами інтелекту.

Трудове виховання – це система виховних впливів, метою яких є не лише морально-психологічна та трудова підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності, а й навчає їх самоорганізовуватись і бачити власну перспективу в роботі. Високий рівень його розвитку передбачає оволодіння людиною з особливими освітніми потребами та професійними навичками:

- організація праці;
- вміння визначати мету власної діяльності;
- здатність розробити реальний план його досягнення;
- вміння організувати власне робоче місце;
- вміння раціонально розподілити власні сили та пропоновані засоби з метою досягнення бажаного результату з мінімальними психофізичними витратами;
- здатність аналізувати процес і результат власних трудових зусиль;
- можливість вносити необхідні корективи по ходу.

На основі проаналізованих наукових праць визначимо напрямки трудового навчання учнів спеціальної школи:

- розвиток свідомого ставлення до праці,
- ознайомлення дітей з працею людини в різних галузях народного господарства, видами праці,
- формування навичок роботи в команді,
- формування професійних інтересів студентів з вадами інтелекту щодо формування реального образу «Я»;

У процесі трудового виховання формується світогляд людини, її моральні якості, виховується воля, вдосконалюється характер. У спеціальному навчальному закладі праця сприяє конкретизації та виправленню хибних уявлень і уявлень учнів про навколишній світ, про суспільну значущість праці, про матеріальний світ речей. Для того, щоб трудове навчання було ефективним, необхідно реалізувати ряд завдань:

- формування позитивного ставлення учнів до праці та трудящих;
- виховання у дитини з вадами розумового розвитку розуміння необхідності обов'язкової участі в роботі;
- підготовка молодших школярів з вадами інтелекту до самостійної побутової та професійної практики.

Описуємо роботу молодших школярів з вадами розумового розвитку. Характеризується бідністю трудових навичок, оригінальністю, що зумовлено особливостями психофізичного розвитку.

Всім відомо, що пізнавальні процеси у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту розвинені недостатньо і мають значні відхилення від норми. Це не може не накласти великий відбиток на їхню роботу, яка складається не тільки з практичних, а й пізнавальних дій. Від розвитку цих пізнавальних дій залежить характер і результати трудової діяльності, оскільки в процесі трудового навчання учнів здійснюється корекція та формування їх особистості.

Дослідження педагогів-дефектологів показують, що у процесі роботи за умови правильно організованого навчального процесу учні успішно оволодівають основними трудовими операціями, трудовими навичками, удосконалюють мислення та мовлення, розширюють активний і пасивний словниковий запас, забезпечують свій трудовий і життєвий досвід. У процесі трудового навчання у дітей з порушеннями інтелекту формуються власні вміння аналізувати і синтезувати, порівнювати, спостерігати, вміння узагальнювати знання та вміння, вміння використовувати їх у нових ситуаціях.

За умови правильно побудованого навчально-виховного процесу відбуваються якісні зміни в поведінці дитини, зміни свідомості, зміни моралі, у ставленні до дійсності. Залучаючи дітей до праці, в учнів формується почуття колективізму, розширюється зміст спільної роботи, учні мають можливість засвоїти досвід співпраці, розподілу обов'язків, взаємодопомоги. Ця категорія дітей активно розвиває працьовитість, самостійність, дисциплінованість,

акуратність, почуття обов'язку тощо.

Дослідник С. Рубінштейн вважає трудове виховання найважливішим чинником формування особистості дитини з вадами інтелекту, це положення поширюється на всіх дітей і підлітків, оскільки по відношенню до дітей з нервовою системою праця є корекційно-відновлювальним засобом.

Автор наголошує, що праця має незаперечний вплив на формування вольової та емоційної сфери дитини з вадами інтелекту. Нерідко можна спостерігати, як в офісі, на подвір'ї, в майстерні завзятий, боязкий і нерішучий дитина стає активнішим і цілеспрямованим. Успіхи в роботі виховують у дітей з вадами інтелекту віру та впевненість у власних силах і здібностях, підвищує занижену самооцінку, сприяє підвищенню рівня мотивації для досягнення кращих результатів у майбутньому.

Але проблема полягає в тому, що не всі категорії дітей з особливими освітніми потребами здатні в однаковій мірі оволодіти основними трудовими навичками, а тому характер і ступінь вирішення проблеми трудового виховання залежать від характеру і ступеня порушення дитини. .

Дослідник С. Рубінштейн зазначає, що в процесі роботи у дітей краще формується здатність передбачати і здійснювати самоконтроль. Якщо дитині вдається виготовити потрібну річ, вона відчуває велике задоволення і заспокоєння. Таким чином у окресленої категорії дітей розвивається почуття власної гідності, підвищується занижена самооцінка.

Дидакт Г. Дульнєв, спостерігаючи за роботою вихованців спецшкіл, зазначав, що в процесі роботи у них формується цілеспрямованість та самостійність, адже можливість щось робити самостійно приваблює, захоплює дитину. Тут дуже важливий і виховний момент, адже виховання таких якостей, як критичне мислення та самоконтроль, вкрай необхідні таким дітям. Коли дитина бачить помилку в створеному виробі, вона відразу сигналізує про помилку і спонукає до подальшого контролю процесу роботи.

Шинкаренко В. А. цінність трудового виховання вбачає насамперед у формуванні працьовитості, оскільки його розвиток сприяє вихованню суспільно цінних мотивів, а також вихованню інтересу до праці та трудящих. Дослідник вважає, що важливо навчити дітей долати ці труднощі самостійно, а також сформулювати бажання долати ці труднощі, для цього важливо показати їм реальну користь, яку кожен з них може принести навколишньому середовищу. Це досягається вмільм поєднанням практичної діяльності із систематичною роз'яснювальною роботою: читання літературних творів про працю, бесіди, розповіді про працю, екскурсії на виробництво тощо. Важливу роль у трудовому вихованні відіграють і вихователі груп продовженого дня, адже їхні розповіді, спостереження дітей за роботою своїх однолітків, а головне їх активна участь формує трудову мотивацію, цінності праці, бажання працювати і працьовитості.

Однією з умов успішного трудового навчання є включення учнів з вадами розумового розвитку в доступну зайнятість і вибір для них – вибір доступних основних видів праці.

У працях сучасних дослідників праця розглядалася як засіб фізичного, розумового і морального виховання, як засіб пристосування до навчальної діяльності, з огляду на те, що трудовому вихованню в працях вітчизняних учених приділялася велика увага.

Зупинимося трохи на внеску дефектолога В. Кащенко в проблему трудового навчання і виховання, адже він дуже важливий для нашого дослідження. Він працює як засіб задоволення потреб дитячого організму в м'язовій діяльності.

Ми продемонструємо, як він обґрунтував вплив роботи на організм дитини:

1) виклик і розвиток загальної працездатності, оскільки дитині потрібно дати цікаву для неї роботу, щоб вона виявляла особисту ініціативу;

2) розвиток цілеспрямованості, систематичності й витримки в роботі, концентрації уваги, для цього вчений пропонував виконання тривалих завдань від півгодини до кількох днів і тижнів; формування нових інтересів, оскільки це

дозволяє дитині відволіктися від небажаних, негативних інтересів, розвивати нові, власні інтереси, а також сприяє розвитку загальної активності, особливо у пасивних дітей.

Трудова діяльність сприяє конкретизації та корекції неправильно сформованих уявлень і уявлень дітей про навколишній світ, адже дитина має можливість ознайомитися з властивостями матеріалів, знарядь праці, порівняти їх властивості, створити в уяві майбутній предмет.

Серед молодших школярів з вадами інтелекту велика кількість дітей, дітей, які, крім інтелектуальної недостатності, мають недорозвинену моторику, недорозвинення рухової сфери. У зв'язку з цим, якщо робота проводиться ритмічно, то цей ритм, а також дотримання певної робочої пози призводять до корекції порушень загальної та дрібної моторики.

Вчений А. Гнатюк вважає, що в процесі психологічної підготовки до праці особливу увагу слід приділяти розвитку органів чуття та опорно-рухового апарату дітей, вихованню вміння аналізувати, чути, спостерігати, формуванню просторових і кількісних уявлень, які дозволять забезпечують високу чутливість до подразників-сигналів, правильність і координацію рухів, взаємодію аналізаторів, саморегуляцію і контроль.

Таким чином, усунення сенсомоторних дефектів здійснюється в процесі практичних занять на уроках рукоділля, на подвір'ї, в шкільній майстерні, кабінеті соціального спрямування або в процесі будь-якої іншої практичної трудової діяльності, до якої залучаються діти. оволодіння комплексом необхідних трудових навичок і вмінь.

У ручній праці та в процесі домашньої праці діти мають унікальну можливість отримати перший досвід колективної праці, у процесі ручної праці розвиваються пізнавальні інтереси, закріплюються знання, отримані на групових заняттях.

Предметні заняття передбачають ознайомлення дітей з навколишньою дійсністю, працею людей у міській та сільській місцевості, під час уроків рукоділля використовують набуті в групі знання та вміння: вміння вимірювати і вимірювати, вміння порівнювати. Такий взаємозв'язок праці та навчання призводить до більш свідомого засвоєння навчального матеріалу, збагачення мовлення та мислення дітей.

Усі види трудової діяльності учнів вимагають врахування їх вікових та індивідуальних особливостей, оскільки при виборі предметів праці та розподілі трудових завдань між дітьми необхідно враховувати рівень їхньої трудової підготовки, стан здоров'я, інтереси та потенціал.

Часто у дітей відносно легко пробудити бажання працювати, але, на жаль, це бажання не завжди стійке. Це пояснюється тим, що у багатьох дітей бажання працювати розвивається набагато швидше, ніж їх працездатність. Нестійкість інтересів і уваги, слабкість м'язів, недостатній розвиток дрібних м'язів, недосконала координація рухів, а також недостатнє оволодіння трудовими навичками та вміннями призводить до того, що діти швидко втомлюються і в результаті починають працювати неохоче, тому вони правильне дозування і силові родові завдання.

Тут треба пам'ятати про небезпеку «збоїв» нервової системи особливої дитини, адже це може виникнути через перевантаження та перевтоми, не тільки фізичної, а й розумової, що може викликати негативне ставлення до роботи в цілому в житті.

Правильно організована робота часто допомагає подолати негативні симптоми слабкості та лабільності нервової системи дітей з порушеннями інтелекту. Тому дуже рухливих дітей і тих, хто легко збуджується, доцільно віддавати на роботу, яка б допомогла їм розвинути стриманість і допомогла б їм розвинути власні навички гальмування. І навпаки, малорухливі діти потребують роботи, яка б стимулювала активність, ініціативу, неухвальної і розсіяних дітей слід

добре включити в роботу, яка вимагає зосередженості та уваги: тобто такі види діяльності, як шиття, вишивка, обрізка сухих гілок тощо.

Дослідник А. Чуркін, трактуючи реалізацію принципу корекційної спрямованості в трудовому навчанні, визначає такі умови:

- комплексне планування виховних, корекційно-розвивальних і виховних завдань до кожного уроку та узгодження змісту цих занять з окресленим завданням;
- вибір оптимальної структури уроку, яка передбачала поділ складних дій на прості для розв'язування корекційних завдань; та застосування контролю раціональних методів і прийомів навчання;
- забезпечення індивідуального та диференційованого підходів до дитини в процесі роботи; створення максимально сприятливих гігієнічних, навчально-матеріальних, естетичних та морально-психологічних умов для навчання та виховання;
- врахування стійкості та тривалості корекційної дії на дітей; та системний аналіз ефективності корекційно-виховної роботи на уроці.

Таким чином, трудове навчання є не тільки навчальним і виховним, а головне має корекційну спрямованість навчання, оскільки праця сприяє виправленню порушень розвитку в особистісному плані дитини, сприяє формуванню вольової та емоційної сфери дитини, сприяє її розвитку. розвивати соціально значущу мотивацію і тим самим соціальну адаптацію. Організація трудового навчання дитини з вадами інтелекту є комплексною через її психофізичні порушення та потенціал і має базуватися на індивідуальному підході до кожної дитини. Трудова діяльність є одним з важливих корекційних факторів виховання особистості модших школярів з порушеннями інтелекту.

\.2 Особливості формування навичок самообслуговування у дітей молодшого шкільного віу з порушенням інтелекту

Самообслуговування як потреба в допомозі собі є актуальною в будь-якому віці у дітей з вадами інтелекту, оскільки якість та усвідомленість дій у різних дітей неоднакова, тому завдання розвитку навичок самообслуговування є надзвичайно актуальним та важливим.

Основним методичним прийомом формування навичок є показ виконання кожної елементарної дії та їх послідовності, ознайомлення дітей зі способом виконання нової дії завжди потребує детального показу та детального пояснення кожного точного руху в їх послідовності. Важлива активна практична участь дитини у виконанні певної дії, оскільки без неї неможливе оволодіння навіть елементарними навичками.

Ви можете скільки завгодно показувати дітям, пояснювати, як одягатися, але все це буде неефективним, тому що докладний показ і пояснення виконання завдань по самообслуговуванню в поєднанні з безпосередньою участю дітей у роботі вчить їх дотримуватися і використати необхідні дії.

Дуже важливо навчитися одягатися, прати, чистити іграшки, дотримуватися однакового образу і тієї ж послідовності дій. Це дає підстави пред'являти однакові вимоги до всіх дітей при виконанні подібного завдання з самообслуговування і водночас забезпечити швидкість формування тривалого життєвого досвіду. Це також досягається шляхом багаторазового повторення одних і тих же дій у певній послідовності, не потрібно боятися знову і знову показувати, пояснювати дітям, що і як робити.

Навички самообслуговування, як і будь-які інші навички, формуються не відразу, щоб діти навчилися правильно і добре вмиватися і одягатися, вони повинні спочатку розуміти і розуміти, як це робити, потім їх потрібно постійно тренувати в цій роботі. Через деякий час формується необхідний навик, сильний

навик, і дітям в майбутньому потрібно менше часу на освоєння тієї чи іншої навички. У процесі послідовного формування навичок самообслуговування потрібно поступово переходити від елементарного показу до детальних словесних пояснень, оскільки вони сприяють закріпленню навичок, виробленню точних рухів.

При роботі з дітьми з порушеннями інтелекту необхідно враховувати інертність психічних процесів, проміжок часу між запропонованою інформацією і відповідною реакцією дитини, часто вираженою руховою проблемою. Тому розвиток навичок слід здійснювати в повільному темпі, з великою кількістю повторень одних і тих же дій.

Методика формування навичок самообслуговування є початковим етапом у роботі з трудового виховання дитини вдома та в закладі. Процес навчання дітей з порушеннями інтелекту навичкам самообслуговування має здійснюватися з урахуванням особистісно орієнтованих моделей навчання та бути спрямованим на створення реальних можливостей у їх самообслуговуванні. Дитина, досягаючи під впливом дорослого успіху в оволодінні самообслуговуванням, стає більш кваліфікованою, більш незалежною від дорослого, впевненою у своїх силах, а результат створює основу для корекції наявних у дитини відхилень, що забезпечує її подальша соціалізація.

Перешкодами на шляху оволодіння дитиною найпростіших життєво необхідних навичок і навичок самообслуговування слід вважати значні відхилення у розвитку загальної та дрібної моторики дітей з вадами інтелекту в ранньому віці, вони значно пізніше своїх однолітків починають тягнутися до іграшки висить перед ними, повзати, рухатися в просторі. Повільний розвиток рухової сфери значно знижує здатність дитини до знайомства з навколишнім матеріальним світом, а тому рухи молодших школярів з вадами інтелекту незграбні, погано координовані, надмірно повільні або, навпаки, імпульсивні.

У шкільному віці багато дітей з вадами інтелекту, з якими спеціально не проводилася довготривала цілеспрямована робота, відчують багато труднощів у цьому плані: вони не можуть самостійно одягатися і роздягатися, правильно складати речі. Особливу складність для них представляє застібання і розстібання гудзиків, а також шнурування взуття, і ці навички зазвичай відпрацьовуються в спеціальному закладі з використанням тренажерів.

Елементи праці (особливо навички самообслуговування) у школярів з порушеннями інтелекту починають формуватися під впливом вимог інших, і цей процес вимагає значних зусиль з боку батьків і вихователів. У сім'ї, як правило, дотримуються лінії найменшого опору: батьки самі роздягають, одягають, годують дитину, хоча є сім'ї, в яких батьки намагаються поставити перед дитиною певні конкретні завдання і досягти якихось значних успіхів. .

Враховуючи це, молодші школярі з порушеннями інтелекту мають різний рівень оволодіння навичками самообслуговування, а тому характер умінь і навичок таких дітей заслуговує на більш детальну увагу. Зокрема, рухи дітей, пов'язані з самообслуговуванням, невизначені, нечіткі, часто повільні або, навпаки, хаотичні, недостатньо цілеспрямовані, спостерігається сильна неузгодженість рухів обох рук.

У деяких випадках молодші школярі не розуміють послідовності і логіки всіх дій, наприклад, діти беруть сухе мило і, не змочуючи його, ставлять на місце, а потім відкривають кран з водою, і страждає характер кожної дії. , що є частиною вміння .

Таким чином, можна констатувати, що батьки дітей з вадами інтелекту штучно інфантилізують власних дітей, не дають їм можливості розвивати навички самообслуговування та моторику. В.Сухомлинський також відзначав, що у дитини під рукою. У зв'язку з цим будь-яке обмеження в самообслуговуванні матиме тяжкі наслідки для дитини не тільки в плані самообслуговування, а й у вмінні оволодіти письмом.

Наприклад, вміючи користуватися ложкою, дитина тримає її, стискаючи кулак, і збирає непропорційно велику кількість їжі, і наливає більшу частину, не дотягнувшись до рота. За сформованістю елементів праці діти з вадами інтелекту шкільного віку є більш неоднорідною категорією, але той факт, що діти, до яких висуваються послідовні вимоги з урахуванням їх індивідуальних особливостей, все ж, нехай і не на високому рівні, але оволодіти навичками самообслуговування

У результаті вивчення питання формування позитивних особистісних якостей у процесі трудового навчання ми дійшли висновків: у процесі трудового навчання у дітей формуються такі особистісні якості, як працьовитість, відповідальність, почуття колективізму, взаєморозуміння, допомога та інші; в роботі формуються цілеспрямованість і самостійність. Таким чином, праця впливає на формування вольової та емоційної сфери дитини з порушеннями інтелекту, що сприяє подальшому вихованню позитивних особистісних якостей.

Таким чином, трудове навчання є одним із важливих корекційних чинників у вихованні школяра з вадами інтелекту та включення до трудового процесу, дитина з вадами інтелекту докорінно змінює своє ставлення до себе та навколишнього світу, докорінно змінює його самооцінку, докорінно змінює своє ставлення до себе та навколишнього світу. Він змінюється під впливом успіху в трудовій діяльності. Окремо зазначимо, що в процесі роботи розвиваються здібності, навички та вміння, за допомогою роботи у дітей з вадами інтелекту формуються нові типи мислення і в результаті колективної роботи молодші школярі отримують навички праці, спілкування, співпраці, що покращує адаптацію дитини в суспільстві.

Висновки до першого розділу

Ми з'ясували, що трудове навчання у спеціальному закладі є не лише навчальним і виховним, а й має корекційну спрямованість. Саме трудова діяльність є універсальним засобом корекції особистісного розвитку молодшого

школяра з вадами інтелекту, оскільки формує його вольову та емоційну сфери, виробляє соціально значущу мотивацію, забезпечує соціальну адаптацію. Ми з'ясували, що у дітей у процесі самообслуговування формуються та розвиваються такі соціально значущі особистісні якості, як колективізм, взаємодопомога, побутова самостійність, відповідальність, вміння надавати допомогу, практичність, самостійність, організованість, здатність до співпереживання іншим.

Особливостями формування навичок самообслуговування у дітей молодшого шкільного віку з вадами інтелекту є формування таких умінь і навичок, як вміння одягатися і роздягатися, підтримувати порядок на полиці, столі та ліжку, мити, мити шию та вуха, користуватися туалет, їсти, сервірувати стіл, купатися, митися тощо). Всі ці окреслені навички безпосередньо впливають на самооцінку дитини, ставлення однолітків і батьків і є важливим кроком до її соціалізації.

У шкільному віці багато дітей з вадами інтелекту, з якими не проводилася тривала цілеспрямована робота, відчують чимало труднощів у цьому плані: вони не можуть самостійно одягатися та роздягатися, належним чином прибирати речі, підтримувати порядок на роботі та в спокої. Особливу складність для них представляє застібання і розстібання гудзиків, а також шнурування взуття.

РОЗДІЛ 2.

СТАН СФОРМОВАНOSTІ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

2.1. Методика вивчення стану сформованості навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту

Подолання значних вад розвитку, корекція та компенсація порушень розвитку у дітей з вадами інтелекту починається з прищеплення їм навичок санітарії, гігієни та самообслуговування, дитину необхідно не тільки привчати до виконання всіх дій, пов'язаних з гігієною тіла, самообслуговуванням, турботи, а й виробити звичку, охайність. Ця звичка може виникнути лише тоді, коли дорослі вимагають від дитини щоденного виконання певної послідовності дій і вимагають виконання певних дій.

Мета констатувального етапу – з'ясування рівня сформованості навичок самообслуговування в учнів початкових класів з порушенням інтелекту.

Для досягнення мети експерименту були поставлені такі завдання:

- 1) розробити анкети для батьків і вчителів з метою вивчення навичок самообслуговування у молодших школярів з порушеннями інтелекту та розробити рівні сформованості навичок самообслуговування;
- 2) вивчити рівні сформованості навичок самообслуговування (вміння зашнуровувати взуття, вміння самостійно сервірувати стіл, догляд за речами вдома та у школі, обладнання власного робочого місця).

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи: збір персональних даних про сім'ї дітей з вадами інтелекту; спостереження за сім'ями з дітьми з вадами розумового розвитку; опитування батьків дітей з вадами інтелекту щодо наявності (або відсутності) проблем у процесі виховання їх дитини.

Опишемо методи детально.

Збір анкетних даних про сім'ї дітей з порушеннями інтелекту

Для проведення дослідження було відокремлено такі групи досліджуваних:

1. Батьки, які виховують дитину з порушеннями інтелекту.
2. Вчителі та вихователі дітей з порушеннями інтелекту.
3. Вчителі та вихователі дітей з типовим розвитком.

Досліджувані були поділені на такі групи з метою отримання результатів дослідження однієї проблеми під різними кутами її бачення. Адже, батьки можуть зовсім по-іншому розуміти процес виховання та бачити його по-своєму.

Метод опитування

Цей метод спрямований на виявлення вміння шнурувати шнурки; на вміння самостійно сервірувати стіл; чи вміє дитина стежити за порядком у класі; на вміння стежити за своїми речами та одягом.

Розгляньте кожне питання анкети.

Запитання «Чи можна дитині зашнурувати взуття?» та «Чи вміє дитина самостійно накривати стіл?» мав на меті з'ясувати, чи може дитина виконувати найпростіші дії в повсякденному житті

Відповідь на запитання «На якому рівні дитина стежить за порядком на уроці?» і «На якому рівні дитина підтримує порядок у своїй кімнаті?» дозволили з'ясувати, чи навчили дітей елементарним правилам батьки та вчителі.

Питання «На якому рівні дитина може стежити за своїми речами та одягом?» показав нам, наскільки діти знають правила особистої гігієни.

Пропонований опитувальник дав змогу з'ясувати:

- 3) які вчителі працюють з такими сім'ями?;
- 4) які проблеми найчастіше виявляють?;
- 5) яка робота проводиться для усунення проблем?;

Метод спостереження

Цей метод дав змогу побачити на якому рівні діти з порушенням інтелекту виховуються вдома. На скільки вони є самостійними, чи достатньо уваги батьки

приділяють своїм дітям.

В експерименті брали участь 16 дітей 2 та 3 класу. Для дослідження рівня сформованості навичок самообслуговування ми використовували анкетування.

Мета: виявити рівні самостійності дітей молодшого шкільного віку з порушенням інтелекту в процесі трудової діяльності.

Дослідження особливостей прояву самостійності в різних видах самообслуговування здійснювалося шляхом спостереження. Воно організовувалося за трьома видами трудової діяльності: самообслуговування, господарсько-побутової і ручна праця.

Наприклад, під час самообслуговування реєструвалися вміння, якими володіє дитина: зав'язування шнурків, та наявність гігієнічних навичок. Бали виставлялись від 1 до 5, який відповідав рівню розвитку самостійності.

Саме спостереження проводилося таким чином:

Спочатку в спеціальному закладі проводилися безпосередні спостереження за навичками та вміннями дітей у процесі самообслуговування. Тобто ми спостерігали, як діти молодшого шкільного віку з вадами розумового розвитку складали свої особисті речі, одягалися, шнурували взуття тощо. Під час спостереження виявилось, що багатьом дітям важко стежити за своїми речами, а діти, одягаючи, плутають білизну. з іншим одягом, не можна виконувати шнурівку.

По-друге, стежили за поведінкою школярів у їдальні. Ми спостерігали за тим, як їдять діти (вміння правильно користуватися столовими приборами, вміння самостійно накривати стіл, вміння набирати рідку їжу в ложку, вміння тримати вилку тощо).

По-третє, організовано групові заходи (молодші інтелігенти прибирали іграшки, витирали пил на полицях, поливали квіти), спостерігали за дітьми, оцінювали активність дітей, які займаються прибиранням, стежили за вашими речами та одягом.

По-четверте, з учнями з вадами інтелекту були проведені заняття рукоділлям, під час яких оцінювалися навички дітей.

Таким чином, наша методика передбачала такі методи: збір персональних даних про сім'ї дітей з вадами інтелекту; метод опитування; метод спостереження. Вони дозволили уявити та визначити реальні рівні самообслуговування у молодших школярів з вадами інтелекту.

2.2. Рівні сформованості навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту

Оволодіння навичками самообслуговування має першорядне значення для дитини молодшого шкільного віку, адже в цей період вона заявляє про себе як особистість, прагне стати самостійною, хоче все робити сама. Тільки оволодівши навичками самообслуговування, дитина почувається самостійною.

Дослідженням було охоплено дві групи: діти з легким ступенем порушенням інтелекту (8 осіб) та діти з типовими розвитком (8 осіб). Дослідження проводилося на базі Шалигінської загальноосвітньої школи-інтернату. З метою отримання достовірних результатів до анкетування ми залучили батьків, вчителів, вихователів дітей.

Залучення батьків нам дало змогу з'ясувати, як діти в домашніх умовах можуть зашнуровувати взуття, самостійно сервірувати стіл, слідкувати за порядком у кімнаті, та за своїми речами та одягом.

Вчителі допомогли нам визначити рівні сформованості цих навичок у школі. Вихователі нам висвітлили реальний стан самообслуговування школярів у закладі.

Для дослідження важливим були такі показники:

- 1) уміння зашнуровувати взуття;
- 2) уміння самостійно сервірувати стіл;
- 3) уміння слідкувати за порядком у класі та кімнаті;
- 4) уміння слідкувати за своїми речами та одягом.

Для кращої можливості порівняння ми брали групу дітей із інтелектуальними

порушеннями та з типовим розвитком. Опишемо визначені рівні (критерії оцінки за матеріалами Т. Маркової):

0-4 бали - (низький) цей рівень характеризується практично повною несамостійністю. Діти не володіють навичками самообслуговування: діти не вміють скласти одяг і білизну, не вміють зашнурувати власне взуття, не користуються самостійно виделкою, ножом тощо. Діти не беруть активної участі в прибиранні, прибиранні, не пропонують свою допомогу вихователю, діти рідко проявляють ініціативу.

5-9 балів - (нижче середнього) на цьому рівні діти також мало ініціативні, але в перерахованих вище видах роботи, за безпосередньої участі вчителя починають проявляти самостійність (наприклад, намагаються проявити ініціативу - витирати пил). Діти беруть незначну участь у прибиранні, прибиранні, не пропонують свою допомогу вихователю.

10-14 балів - (середній) діти можуть самостійно одягатися, застібати гудзики, шнурувати взуття, дитина вміє самостійно користуватися виделкою. Проте дорослим постійно нагадують про їхні обов'язки по догляду за собою. Також, прибираючи в класі та вдома, діти вже встановлюють свою особистість з дорослим і намагаються проявити ініціативу.

15-19 балів - (вище середнього) дитина без участі вчителя виконує всі функції самообслуговування, часто навіть пропонує допомогу вчителю в побутовій діяльності, у ручній праці проявляє ініціативу в проектній діяльності, активно обговорює робочий процес.

20-25 балів – (найвищий) рівень, що характеризується повною самостійністю в усіх видах робіт. Дитина виявляється абсолютно самостійною для свого віку.

Перше питання анкети «Чи вміє дитина зашнурувати взуття?» показало, що ця навичка у дітей з порушеннями інтелекту сформована на низькому рівні у 29,5%, нижче середнього у 30%, середній рівень у 10,5%, вище середнього у 19,75%, найвищий рівень

у 10,5% на противагу дітям з типовим розвитком д встановлені такі відсотки: низький рівень 3,5%, нижче середнього 5%, середній 30,25%, вище середнього 40,75%, найвищий рівень 20,5%.

Для зручності використали таблицю.

Рівні сформованості умінь зашнуровувати взуття.

Таблиця 2.1.

Респонденти	низький	нижче середнього	середній	вище середнього	найвищий
Діти з порушенням інтелекту	29,25%	30%	10,5%	19,75%	10,5%
Діти з типовим розвитком	3.5%	5%	30,25%	40,75%	20,5%

Отже, у дітей з інтелектуальним порушенням ми бачимо, що зашнуровувати взуття переважно вони можуть на низькому рівні та нижче середнього, на противагу дітям з типовим розвитком, які це роблять на середньому та вище середнього рівні. Це свідчить про недосконалість моторики, і навичок самообслуговування.

Друге питання анкети «**Чи вмiє дитина самостiйно сервiрувати стiл?**» дало змогу побачити різницю між сформованістю навичок у дітей з порушеннями інтелекту та у дітей з типовими розвитком. Маємо такі результати: низький рівень у 1,1%, нижче середнього у 10,9%, середній рівень у 49,20%, вище середнього у 30,80%, найвищий у 8% - у дітей з порушеннями інтелекту. А у дітей з типовим розвитком такі результати: низький рівень у 0,1%, нижче середнього у 5,6%, середній рівень у 50,30%, вище середнього у 40%, найвищий рівень у 4%.

Для зручності використали таблицю.

Рівні сформованості умінь самостійно сервірувати стіл.

Таблиця 2.2.

Респондент	низький	нижче середнього	середній	вище середнього	найвищий
Діти з порушенням інтелекту	1,1%	10,9%	49,20%	30, 80%	8%
Діти з типовим розвитком	0,1%	5,6%	50,30%	40%	4%

Отже, проаналізувавши рівні сформованості умінь самостійно сервірувати стіл побачили, що діти з порушеннями інтелекту роблять це в основному на середньому рівні та вище середнього, що і не суттєво відстають від дітей з типовим розвитком, які мають також середній та вище середнього рівні.

Третє питання анкети «**На якому рівні дитина слідкує за порядком у класі та вдома?**» отримали такі результати у дітей з порушеннями інтелекту: низький рівень у 5%, нижче середнього у 9.5%, середній рівень у 45,15%, вище середнього у 30,35%, найвищий рівень у 10% на противагу від дітей з типовим розвитком, які мають такі результати: низький рівень у 0,5%, нижче середнього у 4,5%, середній у 50%, вище середнього у 35,5%, найвищий рівень у 9.5%.

Для зручності використали таблицю.

Рівні сформованості умінь слідкувати за порядком у класі та вдома.

Таблиця 2.3.

Респондент	низький	нижче середнього	середній	вище середнього	найвищий
Діти з порушенням інтелекту	5%	9,5%	45,15%	30,35%	10%
Діти з типовими розвитком	0,5%	4,5%	50%	35.5%	9.5%

Отже, експеримент показав, що уміння слідкувати за порядком у класі та вдома у цих групах дітей на середньому та вище середньому рівнях.

Четверте питання анкети «**На якому рівні дитина вміє слідкувати за своїми речами та одягом?**» дало змогу прослідкувати і виявити такі відсотки рівнів сформованості: низький рівень 10%, нижче середнього 5,5%, середній рівень 45,25%, вище середнього 35,75%, найвищий 3,5%; а у дітей з типовим розвитком низький рівень 3,2%, нижче середнього 2,7%, середній рівень 49%, вище середнього 40,1%, найвищий рівень 5%.

Для зручності використали таблицю.

Рівні сформованості умінь слідкувати за своїми речами та одягом.

Таблиця 2.4.

Респондент	низький	нижче середнього	середній	вище середнього	найвищий
Діти з порушенням інтелекту	10%	5.5%	45.25%	35,75%	3,5%
Діти з типовими розвитком	3,2%	2,7%	49%	40,1%	5%

Отже, ми бачимо, що в цих групах дітей переважають середній рівень та вище середнього.

У процесі спостереження були виявлені основні групи дітей. Отримані результати показали, що більшість дітей перебувають на низькому рівні (14%), середньому (34,25%) та вище середньому (33,5%) рівнях самостійності. Велика кількість дітей знаходяться на середньому та вище середнього рівнях самостійності - трудяться охоче, але тільки під керівництвом педагога або за допомогою більш активних товаришів. У роботі з ними необхідно удосконалювати їх трудові навички, заохочувати прояв самостійності, виховувати впевненість в собі.

На низькому рівні (14%) знаходяться діти, які володіють навичками самообслуговування. Цим дітям дуже складно доглядати за собою, слідкувати за одягом, дотримуватися порядку на полицях. Діти не проявляють ініціативи, не доводять розпочату справу до кінця. У них треба розвивати інтерес до трудової діяльності, виховувати самостійність, відповідальність і бажання працювати на загальну користь, акуратність, вміння робити все добре і до кінця.

Експеримент показав, що низькі і середні рівні самостійності у праці молодших школярів з порушеннями інтелекту зумовлені низкою причин:

- 1) слабкою замикачою функцією кори головного мозку;
- 2) слібістю орієнтувальної діяльності;
- 3) штучною інфантилізацією батьків;

- 4) обмеженням соціального досвіду дитини;
- 5) слабкістю мієлінізації;
- 6) низькою пізнавальною активністю;
- 7) низькою працездатністю.

Таким чином, в основному це пов'язано з особливостями психічного інтелектуального розвитку дітей з порушенням інтелекту.

Дані результати показані у таблиці (див. табл.2.5.).

Рівні сформованості навичок самообслуговування у молодших школярів з порушенням інтелекту.

Таблиця 2.5.

Респондент	низький	нижче середнього	середній	вище середнього	найвищий
Діти з порушенням інтелекту	14%	11,25%	34,25%	33,5%	7%
Діти з типовими розвитком	1%	4,1%	40%	44,9%	10%

Таким чином, отримані результати свідчать про необхідність проведення додаткової корекційної роботи з розвитку навичок самообслуговування у дітей молодшого шкільного віку.

Висновки до другого розділу

Процес формування навички самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту має здійснюватися з урахуванням особистісно-орієнтованих моделей навчання, а оволодіння навичками самообслуговування знижує залежність дитини від інших, підвищує її впевненість у собі, впевненість у собі. створює умови для навчання інших видів діяльності. Виховання соціально-побутових навичок виступає як важлива умова переходу від нижчих до вищих рівнів розвитку психічної діяльності дитини, і є цілісним процесом взаємодії

якостей, які формуються у дитини. Визначаються такі рівні: низький рівень, рівень нижче середнього, середній рівень, рівень вище середнього та найвищий рівень.

Під час спостереження було визначено основні групи дітей. Отримані результати показали, що більшість дітей перебувають на низькому (14%), середньому (34,25%) та вище середнього (33,5%) рівнях самостійності. Значна кількість дітей знаходиться на середньому та вище середньому рівнях самостійності – вони працюють охоче, але лише під керівництвом вчителя чи за допомогою більш активних однолітків. У роботі з ними необхідно вдосконалювати їх трудові навички, заохочувати самостійність, виховувати впевненість у собі.

РОЗДІЛ 3.

ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНА РОБОТА ПО ФОРМУВАННЮ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУ

3.1. Методика формування навичок самообслуговування дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту

Метою самообслуговування в початковій школі дітей з вадами інтелекту є формування та розвиток у межах пізнавальних здібностей предметно-перетворювальної компетентності учнів, що дозволяє їм вирішувати предметно-практичні та побутові завдання, здійснювати доступну діяльність, формувати самостійність. від інших.

Відомо, що дитині з вадами інтелекту дуже важко оволодіти елементарними академічними навичками, навичками гігієни та самообслуговування. Їй часто доводиться переживати невдачі, стежити за тим, щоб у власній безпорадності правильно виконувати завдання вчителя, отже, все це формує його ставлення до навчання як до недоступної йому діяльності.

Зовсім інші результати виходять при вмілому поєднанні навчання і праці, адже результати праці можна відчувати і побачити відразу. Сам процес роботи та виготовлений дитиною виріб викликають у учня живий інтерес і спонукають до активної та цілеспрямованої діяльності.

У світлі вищесказаного стає зрозумілим, що головне для дітей з вадами інтелекту – максимальне оволодіння навичками самообслуговування, вміння якомога більше навчитися орієнтуватися у світі. Тому вчителям, батькам та іншим фахівцям необхідно обрати найбільш оптимальні умови та форми навчання та виховання, які забезпечують оптимальну адаптацію таких дітей у суспільстві.

Виховання та навчання включає спеціальну педагогічну, культурно-гігієнічну та індивідуальну загальну діяльність, яка спрямована на максимально можливий розвиток дитини, оскільки діти потребують індивідуальної роботи, спеціального ставлення та догляду. Розлади інтелекту зазвичай поєднуються з особливими ознаками афективної поведінки, відхиленнями в руховій, сенсорній, емоційно-вольовій сферах і часто асоціюються з різними соматичними захворюваннями.

У групах для дітей з вадами інтелекту слід проводити багато різноманітних заходів, включаючи підготовчу, корекційну та соціальну адаптаційну роботу. Ставлення до занять у дітей цієї категорії визначається не тільки вмінням сприймати, засвоювати, а й відтворювати набуті знання.

Цьому можна запобігти:

- 1) відсутність пізнавального інтересу та стереотипів у засвоєнні знань, що заважають сприйняттю нового матеріалу,
- 2) труднощі у вмінні висловити власну думку та невміння зрозуміти завдання та невміння розібрати завдання,
- 3) відсутність можливостей навчання через швидку стомлюваність і погану пам'ять;
- 4) нездатність до комунікативної поведінки, через обмеженість мовлення.

Заняття з дітьми з порушеннями інтелекту мають будуватися за індивідуальним планом, виходячи з особливостей сприйняття та формування певних умінь учня. . На основі тісного емоційного контакту з дитиною повинна бути створена атмосфера переживання, яка потім створить ефект довготривалої позитивної взаємодії, адже тільки така атмосфера дає дітям впевненість і захист, впевненість у розумінні дітей і вчителів.

Заняття охоплюють усі педагогічні аспекти, включаючи як фронтальні, так і індивідуальні корекційні заходи; вони можуть відбуватися в групі, у будівлі, поза будівлею, за межами території. Спільно відпрацьовуються ситуації привітань,

прощань, сніданків, ігор, безкоштовних та запланованих заходів, але головними будуть реальні умови для активної взаємодії дітей. Набуті навички необхідно добре засвоїти і закріпити на практиці, дитина повинна виконувати їх спочатку за підтримки дорослого, а потім самостійно.

Тривалість індивідуального заняття повинна залежати від можливостей кожної дитини, оскільки це допомагає зберегти враження та підтвердити результат, застосовуючи навички та вміння на практиці.

Для закріплення трудових умінь і навичок потрібні вправи, які за формою і змістом виконуються тривалий час, вони необхідні для формування і розвитку реакції і вмінь, для вироблення основних дій і вмінь. Під час планування занять у класі необхідно враховувати ті умови, в яких знаходиться дитина вдома і в класі, а також результати діагностики дитини. Діагностичні карти повинні бути складені з урахуванням віку дитини та особливостей його розвитку, розглянувши ці умови і результати обстеження, слід встановити, потенційні можливості, як окремої дитини, так і групи в цілому, здатність до занять, рівень актуального розвитку відхилення в емоційно-вольовій сфері.

Спостереження за дітьми мають відбуватися як у цій, так і в будь-якій ситуації. Тільки передбачивши всі ці аспекти, можна почати цікаво проводити заняття, при цьому необхідно враховувати різноманітні здібності, можливості дитини, готовність організму до фізичних навантажень і сприйняття дитиною занять.

Усі заходи корекційно-розвивального процесу ґрунтуються на розвитку особистості дитини в цілому, а не на тренуванні окремих функцій, цей аспект необхідно особливо враховувати в практичній роботі. Формування і розвиток базових умінь і навичок здійснюється за такими напрямками:

1. Рухові навички (розвиток відчуттів власного тіла та нормалізація дотику є основою рухових навичок і розглядаються як умови розвитку пізнавальних і соціальних нахилів дитини). Діти з недорозвиненням і незрілістю рухових

навичок відчують великий дефіцит зовнішніх подразників, які вони не в змозі заповнити самостійно, тому вчитель повинен бути готовим до тривалої і наполегливої роботи; сприйняття (розвиток здатності дитини сприймати та інтегрувати подразники, збагачуючи власні знання, досвід і таким чином забезпечуючи свою безпеку).

2. Самообслуговування (навички самообслуговування важливі для розвитку самостійності та незалежності дитини від інших) та орієнтування у світі (повне ознайомлення дитини з навколишнім світом). і навчити вмінню орієнтуватися в ньому, правильно сприймати людей, вміти розрізняти, розпізнавати ситуації та предмети).

3. Соціальні стосунки (допомагати дітям, використовуючи спеціальні педагогічні прийоми, встановлювати і підтримувати контакти з іншими, знаходити з ними спільну мову), робота (діти з порушеннями інтелекту не завжди мають можливість щось робити).

Основними цілями цього напрямку є спроба спонукати дітей до праці, розвивати і координувати основні рухові навички дитини і на їх основі розвивати спеціальні виробничі навички, навчити дитину відкладати свої безпосередні бажання і доводити справу до кінця.).

Щоб навчити дитину тому чи іншому методу роботи, вчитель повинен уважно стежити за виконанням кожного завдання, на початковому етапі завдання повинні бути дуже легкими, тільки коли дитина вивчить одну техніку, вчитель може показати їй нову. . Учитель повинен ретельно стежити за тим, щоб завдання не лякали дитину, а ґрунтовна робота сприяє зміцненню у дитини впевненості в собі, розвитку бажання працювати.

Встановлено, що діти спеціальних шкіл мають значні потенційні можливості, реалізація яких за відповідних умов забезпечує їх психомоторне сприяння. Під впливом спеціально організованих занять для учнів з вадами інтелекту спостерігається високий ступінь спритності рухового аналізатора.

Таким чином, завдання соціально-особистісного розвитку дитини з порушеннями інтелекту є посильним лише за умови створення для цього необхідних умов. До цих завдань відноситься, зокрема, формування життєво важливих навичок самообслуговування, вміння вирішувати конкретні робочі завдання, самостійно створювати прості вироби з різноманітних матеріалів.

Робота полягає у прищепленні дітям і засвоєнню основних правил поведінки серед дорослих і однолітків та формуванні життєво важливих навичок самообслуговування та культурно-гігієнічних навичок.

Оволодіваючи початковими трудовими навичками, дитина не тільки набуває досвіду гарматної дії, оволодіває конкретними операціями, а й значно збагачує власний морально-етичний досвід, у нього з'являються перші реальні мотиви поведінки, спочатку вони значною мірою егоцентричні і тоді воно прагне заслужити похвалу оточуючих - дорослих і однолітків.

Дуже важливо, щоб у дітей було бажання підтримувати порядок у своїй оселі, по можливості покращувати власними зусиллями обстановку в ігровій, роздягальні та інших кімнатах. Необхідно, щоб діти старшої та підготовчої груп виявляли турботу про молодших і тих, хто цього потребує, крім роботи на себе, діти повинні мати бажання працювати на інших – друзів, однолітків, родичів тощо. Такі активні участь у роботі має суттєво трансформувати особистісний портрет дитини з вадами інтелекту, формуючи в неї впевненість у собі та позбавляючи відчуття ізоляції від оточення однолітків.

Зробимо аналіз спеціальної корекційної програми з трудового виховання дітей шкільного віку з порушенням інтелекту по етапах навчання.

Трудове навчання дітей шкільного віку з порушеннями інтелекту на I ступені навчання передбачає формування навичок самообслуговування, культурно-гігієнічних навичок, виконання основних трудових доручень за допомогою дорослого.

Виховання дитини з вадами інтелекту відбувається в умовах побутової діяльності: в процесі вмивання, годування, одягання та роздягання. Для його організації створюються реальні життєві ситуації, які дозволяють успішно формувати культурно-гігієнічні навички та навички самообслуговування

Вся ситуація для здійснення побутових процесів повинна бути адаптована до індивідуальних особливостей дітей та їх фізичного розвитку. Усі необхідні предмети для формування навичок самообслуговування, культурно-гігієнічних навичок (предмети гігієни, одяг, посуд тощо), інвентар для основної праці (клейонка, фартухи, ганчірки тощо). слід зберігати в зручних місцях для зберігання, щоб діти могли досить швидко запам'ятати своє місцезнаходження. Для цього вдаються до використання спеціальних картинок і значків, з якими діти неодноразово знайомляться в різних побутових та ігрових ситуаціях.

Участь дитини в усіх процесах має супроводжуватися позитивними емоціями, ігровими діями, що стимулюють інтерес до формування культурно-гігієнічних навичок та навичок самообслуговування. Важливо мати предмети, необхідні для виконання відповідних дій у різних приміщеннях школи. Їх перелік і розташування ретельно продумані з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини. Обов'язкова наявність туалетів поблизу приміщень, де проводяться ігри та заняття з дітьми – тренажерний зал, спеціальні кімнати для ігор з піском та водою, кімнати відпочинку, різноманітні кімнати тощо.

Важливо, щоб вода для миття була теплою, а крани були рівними, щоб вода не стікала в шланги; мило - такого розміру, щоб дитина з порушеннями моторного розвитку міг його тримати в руках; Посуд був привабливим для їсти, а предмети подачі були сучасними, естетичними та їх легко мили самі діти. У процесі формування навичок самообслуговування необхідно використовувати різноманітні засоби гігієни – спеціальні щітки для рук, тверде мило, рідке мило в зручній упаковці зі спеціальним дозатором. Для дітей із важкими психомоторними

розладами можна використовувати спеціальні пристрої, які допомагають виконувати ці навички з мінімальною допомогою дорослих.

Формування початкових культурно-гігієнічних навичок і звичок самообслуговування в цьому розділі відбувається не ізольовано, а в тісному зв'язку з іншими напрямками корекційно-виховної роботи.

Процесу формування цих навичок можуть передувати ігри з предметами побуту. Для розвитку цих навичок також використовуються образні іграшки. Для ігор, спрямованих на розвиток навичок самообслуговування та культурно-гігієнічних навичок, дорослі створюють різноманітні ситуації.

Одні й ті самі образні іграшки можна використовувати в різних іграх, зокрема в іграх, що формують навички самообслуговування та культурно-гігієнічні навички, тобто в сюжетно-дидактичних іграх. При розгортанні та навчанні вони повинні використовувати в побуті різні іграшки-аналоги: набір для прибирання приміщення, пілосос, кухонний комбайн, міксер і т. д. З'ясовуючи призначення цих предметів під час ігор, дитина з вадами розумового розвитку відкриває привабливою частиною сучасної техніки, починає розуміти правила їх використання та доцільне використання. Це, в свою чергу, полегшить оволодіння «корисними приладами» в реальній побутовій практиці.

Усі режимні моменти плануються на основі поступового включення дітей у процес формування культурно-гігієнічних навичок та навичок самообслуговування. На першому етапі навчання формування цих умінь здійснюється з підгрупами дітей (3-4 дитини) та індивідуально.

У процесі формування культурно-гігієнічних навичок, навичок самообслуговування і навчання виконання елементарних трудових доручень беруть участь всі педагоги. На цьому етапі обов'язки різних фахівців, що працюють з групою, чітко не диференціюються. Провідна роль належить тут вихователям і їх помічникам. Однак і вчитель-дефектолог, і логопед, і психолог в міру необхідності беруть активну участь у формуванні у дітей цих навичок.

При формуванні навичок самообслуговування використовуються природні побутові ситуації, у процесі яких педагоги розв'язують загальні та корекційні завдання (педагогічні ситуації), різноманітні ігри та ігрові вправи.

Трудове виховання на другому етапі включає формування навичок самообслуговування та культурно-гігієнічних навичок, а також навчання новим, більш складним видам праці. До них належать домашні роботи, праця на природі та ручна праця.

Активну участь у процесі закріплення культурно-гігієнічних навичок беруть інші спеціалісти, які працюють з дітьми, а також батьки в процесі щоденного спілкування з ними.

Трудове виховання на третьому етапі спрямоване на вдосконалення навичок самообслуговування та культурно-гігієнічних навичок, а також оволодіння домашніми справами, працею на природі та фізичною працею.

Корекційна робота з трудового навчання на третьому етапі проводиться під час підготовки та під час різних занять, на спеціальних заняттях цього розділу, а також у процесі індивідуальної роботи.

Виховання різноманітних видів самообслуговування дітей молодшого шкільного віку з вадами інтелекту проводять вихователі. Педагоги активно залучають дітей до розпорядку дня самообслуговування та домашніх справ. Навчання побутовій і ручній праці проводиться, як і на попередніх етапах, у підгрупах.

Модифікація класичного матеріалу проводиться залежно від виду порушень у дітей. Наприклад, для дітей із порушеннями загальної моторики використовуються предмети більшого розміру – мизики, чайники, квасоля, ложки тощо. Кількість предметів зменшується. Замість блоку з десятьма циліндрами використовується тільки блок з п'ятьма найбільшими циліндрами з великими кнопками. Рамці з п'ятилучками передують рамка з двома великими бантами. Важливо, щоб діти з вадами розумового розвитку дуже малими кроками

переходили від спрощених матеріалів і видів діяльності до більш складних. Особливого значення тут набуває облік індивідуальних особливостей дитини.

За методикою Монтессорі серед вправ для самообслуговування можна виділити вправи з використанням рамки з гудзиками (дитина вчиться розстібати і застібати гудзики); рамка з кнопками (гудзиками); рамка з гачками і петлями (гачки); каркас з лямками (поясами); рамка з бантами (розв'язувати і зав'язувати бантики); каркас зі шнуром і дірочками (вчиться шнурувати); рамка на блискавці (розстібати і застібати «блискавку»); рамка з англійськими шпильками (English pins).

Таким чином, формування вмінь і навичок самообслуговування дітей з порушеннями інтелекту є надзвичайно важливою складовою підготовки учнів до життя в суспільстві. Щоб ця робота була ефективною, необхідно дотримуватися всіх наведених вище рекомендацій.

3.2. Експериментальна робота по формуванню навичок самообслуговування у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту

Догляд за собою (вміння одягатися і роздягатися, доглядати за собою, користуватися туалетом, їсти, купатися, вмиватися тощо) безпосередньо впливає на активну самооцінку дитини, є важливим кроком до її соціалізації. У дітей з порушеннями інтелекту формування навичок самообслуговування не відбувається спонтанно. Навчання таким навичкам - це ціла сфера роботи фахівців і батьків, яка базується на спеціальній програмі, що враховує можливості дитини в даний момент і яка орієнтована на найближчі завдання. Завдання формування навичок самообслуговування у дітей з особливими потребами є основним для дітей та батьків.

У процесі формуючого експерименту була розроблена система роботи з батьками дітей з вадами інтелекту та педагогами та самими дітьми, за допомогою яких можна визначити навички самообслуговування. Відповідно до змісту дослідження були

визначені такі форми роботи.

Робота з батьками:

- 6) консультації;
- 7) міні-лекції для батьків по темі;
- 8) батьківські збори;
- 9) інформаційні хвилинки.

Робота з дітьми:

- 10) практичні вправи та ігри;
- 11) виховні години;
- 12) бесіди;
- 13) режимні моменти.

Робота з вчителями:

- 14) індивідуальні консультації;
- 15) лекції, бесіди по темі.

Інформаційна хвилинка: батькам було роздано пам'ятки про примірний перелік обов'язків для дітей різного віку для порівняння можливостей дітей . Наведемо приклади обов'язків:

2-3 роки

- уміння прибирати іграшки;
- складати книги на полицю;
- уміння занести брудну білизну в корзину;
- викинути в смітник сміття (обгортки, використану серветку та ін.);.

4-5 років

- годувати домашніх тваринок;
- поливати домашні рослини;
- допомагати серверувати стіл;
- витирати пил на низьких поверхнях (стіл, низька полиця).

6 років

- поливати квіти;
- збирати речі до школи;
- чистити овочі;
- накривати на стіл.

7 років

- прибирати всої речі;
- пилюсосити;
- самостійно вставати зранку і лягати ввечері;
- мити посуд.

8-9 років

- мити підлогу;
- наводити порядок у шафі і поличках;
- вміти пришивати гудзики, зашивати дірки;
- доглядати за меншими братами чи сестрами.

9-10 років

- Вміти користуватись правльною машиною;
- Самостійно переходити вулицю;
- Ходити в гості;
- Купувати продукти за списком.

10-11 років

- Їздити самостійно на громадському транспорті;
- Відповідально розпоряджатися кишеньковими нрішми;
- Не боятися самому залишатися вдома;
- Допомогати батькам у важливих справах.

Також були проведені ігри та вправи для дітей з вадами інтелекту з метою спостереження за тим, як діти будуть діяти в різних ситуаціях: «Готуємо обід для подруг»; «Умий руки Марії» · «Мильні рукавички. Бульбашки» «Підберемо одяг для дівчат» «Знайди пару» «День народження»; «Чарівне мереживо»; «Посади квітку на

галявині».

Таким чином, під час дослідницької роботи ми виділили три паралельні лінії: робота з батьками, робота з дітьми, робота з педагогами. Ці лінії перетинаються, щоб працювати разом. Форми роботи були обрані відповідно до кожної групи.

3.3. Результати експериментальної роботи по формуванню навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту

Навички самообслуговування потребують удосконалення й контролю з боку вчителя та самоконтролю й оцінки своєї діяльності дитиною, оскільки наявність такої навички у молодшого школяра є важливим показником його правильного розвитку. У процесі роботи дітям часто доводиться мотивувати і доводити справедливість своїх дій і побажань.

Вчителю початкових класів, враховуючи психологічні особливості молодших школярів, необхідно систематично і цілеспрямовано формувати основні навички та вміння самообслуговування, виховувати творчу активність і вміння орієнтуватися в різноманітних видах людської діяльності. Формування елементарних умінь і навичок самообслуговування в закладах загальної середньої освіти починається з 1 класу. На уроках трудового навчання учні мають чудову можливість ознайомитися з розпорядком дня, правилами особистої гігієни, режимом харчування, необхідністю підтримувати чистоту та порядок у класах та ігрових зонах.

У зв'язку з цим завдання вчителя – навчити дітей стежити за собою, правильно мити руки, чистити зуби, розчісуватися. Знання правил особистої гігієни, за дослідженнями В. Кузнєцової та В. Пакулової, необхідні дітям не тільки в закладі, а й вдома, у громадських місцях (у їдальні, транспорті, під час прогулянок, на роботі, на дослідницькому майданчику).

Всім відомо, що здоров'я людини ґрунтується на дитинстві. Виховання в молодших школярів навичок особистої та громадської гігієни відіграє вирішальну роль у збереженні їх здоров'я, сприяє правильному поведінню в побуті, у

громадських місцях, і в кінцевому підсумку від їхнього знання та дотримання необхідних гігієнічних правил і норм поведінки залежить соматичне та психічне здоров'я.

Саме в молодшому шкільному віці дуже важливо прищепити дитині звичку до чистоти, охайності, порядку, у ці роки діти можуть легко, швидко і легко освоїти всі основні культурно-гігієнічні навички, навчитися розуміти їх важливість. правильно. Тому що самообслуговування – це безпосередня праця дитини, спрямована на самообслуговування (вміння одягатися, роздягатися, їсти, виконувати санітарно-гігієнічні процедури) і формується під впливом виховання, з певним рівнем розвитку загального розвитку дитини. і дрібна моторика, зір, слух, мислення, увага.

Якщо діти розвивають навички самообслуговування, вони легше адаптуються до життя в сучасному суспільстві.

Результати експериментальних досліджень щодо формування навичок самообслуговування в школі та вдома встановлено шляхом анкетування. Анкети заповнювали батьки та педагоги дітей з вадами інтелекту. Для порівняння було проведено опитування батьків і педагогів дітей з нормальним розвитком.

Дослідження проводилося на визначення рівня самообслуговування у дітей з порушеннями інтелекту та у дітей з типовим рівнем розвитку з тим же самим контингентом. Після проведеного експерименту маємо такі результати

Перше питання **«Чи вміє дитина зашнуровувати взуття?»** показало, що ця навичка у дітей з порушеннями інтелекту покращилась на низькому рівні 22.25%,

- нище середнього 18%,
- середній рівень 30%, в
- ище середнього 17.25%,
- найвищий рівень 12.5%

Порівняльна таблиця сформованості умінь зашнуровувати взуття.

Таблиця 3.1.

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	11,1%	26.5%	9.25%	22.25%
Нижче середнього	18.5%	17.8%	19.6%	18%
Середній	30,4%	30%	30%	30%
Вище середнього	30%	16.75%	330%	17.25%
Найвищий	10%	11%	11.15%	12.5%

Отже, ми бачимо, що найбільший відсоток припадає на дітей з порушеннями інтелекту, які мають низький на середній рівень сформованості. Цьому сприяли ігри: «Чарівний шнурочок», «Допоможи другу», «Хто перший» та інші.

Друге питання «Чи вміє дитина самостійно сервірувати стіл?»

Дослідивши це питання, можна зробити висновки, що діти з інтелектуальним порушення мають кращі результати після проведеного експерименту, а точніше: на низькому рівні 0%, на рівні нижче середнього 42%, середній рівень 37%, вище середнього рівень 15%, найвищий 6%.

Це ми можемо побачити у відсотках у таблиці.

Порівняльна таблиця сформованості умінь самостійно сервірувати стіл.

Таблиця 3.2.

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	10%	5%	5,1%	0%
Нижче середнього	10,5%	39,40%	11,4%	42%
Середній	49%	35,30%	49%	37%
Вище середнього	21%	15%	24,5%	15%
Найвищий	9,5%	5,30%	10%	6%

На нашу думку це пов'язано із використанням вправ, бесід та виховних годин як для дітей так і їх батьків. А також з використанням ігор «Готуємо обід для ляльки»,

«День народження» та інші.

Третє питання **«На якому рівні дитина слідкує за порядком у класі та у своїй кімнаті?»** виявило, що у дітей з порушеннями інтелекту після експерименту ці соціально-побутові навички сформовано на середньому рівні та рівні нижче середньому. Маємо такі відсотки:

- низький рівень 2,4%,
- нижче середнього 29,5%,
- середній рівень 50%,
- вище середнього 10%,
- найвищий 8,1%.

Діти виконують дії непослідовно, потребують нагадування, підказки чи допомоги зі сторони дорослого при виконанні певних операцій; вони можуть самостійно виконувати деякі операції, але при цьому відмічається неакуратність у виконанні дій.

Порівняльна таблиця сформованості умінь слідкувати за порядком у класі та у своїй кімнаті.

Таблиця 3.3.

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	1%	8%	0%	2,4%
Нижче середнього	12%	28,8%	12,5%	29,5%
Середній	50%	45,7%	49,5%	50%
Вище середнього	35%	10%	36%	10%
Найвищий	2%	7,5%	2	8,1%

Для отримання таких результатів ми використовували у своїй роботі практичні вправи та ігри з дітьми, консультації та міні-лекції з батьками, індивідуальні консультації та бесіди по темі з вчителями. На нашу думку це і сприяло такій зміні сформованості умінь.

Четверте питання «**На якому рівні дитина вміє слідувати за своїми речами та одягом?**»

Як бачимо з таблиці, що діти з порушеннями інтелекту мають середній рівень та вище середнього рівень сформованості. Після експерименту змінилися й інші рівні сформованості навички.

Так маємо такі результати:

- низький рівень 9,16%,
- нижче середнього 33,34%,
- середній рівень 45%,
- вище середнього 12,5%,
- найвищий рівень 0%.

Таблиця 3.4.

Порівняльна таблиця сформованості умінь слідувати за порядком у класі та у своїй кімнаті.

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	1%	3%	0%	9,16%
Нижче середнього	10%	30%	9,5%	33,34%
Середній	48%	43%	48,35%	45%
Вище середнього	37%	14%	39%	12,5%
Найвищий	4%	8%	3,15%	0%

Це пов'язано з тим, що була проведена робота з батьками та з дітьми, де були використані бесіди, міні-лекції для батьків по даній темі, проведені батьківські збори.

Таблиця 3.5.

Порівняльна таблиця сформованості навичок самообслуговування

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	9,5%	11,5%	4%	8,4%
Нижче середнього	14%	30,4%	12%	31,7%
Середній	35,5%	39,6	40,5%	40,5%
Вище середнього	40%	12,5	41%	13%
Найвищий	1%	6	2,5%	6,4%

Таким чином, результати проведеного експерименту свідчать про те, що наша методика допомогла сформувати навички самообслуговування у молодших школярів з порушенням інтелекту на досить високому рівні. Необхідно провести подальшу корекційну роботу з розвитку особистості школярів та формуванню навичок самообслуговування.

Висновки до третього розділу

Усі вчителі беруть участь у процесі формування навичок самообслуговування та навчання виконання основних трудових доручень. На цьому етапі обов'язки різних фахівців, які працюють з командою, чітко не розмежовані. Провідна роль тут належить вихователям та їх помічникам.

Результати експериментальних досліджень щодо формування навичок самообслуговування в школі та вдома встановлено шляхом анкетування. Анкети заповнювали батьки та педагоги дітей з вадами інтелекту, для порівняння було проведено анкетування між батьками та педагогами дітей з нормальним розвитком. Дослідження проводилося з метою визначення рівня самообслуговування у дітей з порушеннями інтелекту та у дітей з типовим рівнем розвитку з однаковим контингентом. Після експерименту ми маємо такі результати: низький рівень 9,16%, нижче середнього 33,34%, середній рівень 45%, вище середнього 12,5%, найвищий рівень 0%.

ВИСНОВКИ

Сьогодні однією з головних проблем спеціальної освіти є проблема формування навичок самообслуговування у молодших школярів з порушеннями інтелекту. Самообслуговування розглядається як важливий засіб трудового, морального та санітарного виховання учнів, розвитку потенційних можливостей їхньої пізнавальної та мовленнєвої діяльності, підготовки до самостійного життя та включення у соціальне середовище як повноправних членів суспільства.

Дослідження дає підстави для таких висновків.

Розкрито, що трудове виховання в умовах спеціального навчального закладу носить не тільки навчальний але спеціальний характер. Воно має корекційну спрямованість, бо сприяє корекції розвитку особистості дитини з порушенням інтелекту, формує волюву і емоційну сфери, виробляє соціально значиму мотивацію, здійснює його соціальну адаптацію.

На уроках трудового навчання навички самообслуговування молодших школярів формуються на основі знань особистої гігієни: значення особистої гігієни для здоров'я людини; на основі догляду за одягом: значення одягу для здоров'я людини та гігієнічні вимоги до одягу; догляду за житлом: гігієнічні вимоги до житлового приміщення; робоче місце школяра. Навички самообслуговування (вміння одягатися і роздягатися, доглядати за собою, користуватися туалетом, самостійно приймати їжу, купатися, вмиватися і т.п.) безпосередньо впливає на самооцінку дитини, є важливим кроком на шляху до його соціалізації.

Описано особливості, які полягають у наступному: у дітей в процесі трудового виховання формуються і розвиваються такі соціально значущі особистісні якості, як колективізм, відповідальність за результати праці колективу, практичність, самостійність, організованість, співпереживання оточуючим.

Обрано та описано методи діагностики: анкетування, бесіди, спостереження.

Такий перелік методів сприяв формуванню уявлень про рівень сформованості навичок самообслуговування у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту.

У ході дослідницько-експериментальної роботи за чотирма показниками: вміння зашнуровувати взуття; вміння самостійно сервірувати стіл; вміння слідкувати за своїми речами та одягом; вміння слідкувати за порядком у класі та вдома, ми визначили рівні сформованості навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту. Зокрема, на низькому рівні знаходились 14% дітей, на нижче середньому рівні 11,25% дітей, на середньому рівні 34,25%, на вище середньому рівні 33,5%, а на найвищому рівні 7% школярів.

Нами було розроблено методи формування навичок самообслуговування дітей молодшого шкільного віку. Формування навичок здійснювалось у три етапи. Перший етап передбачає формування навичок самообслуговування, культурно-гігієнічних навичок, виконання елементарних трудових доручень за допомогою дорослого. Використані ігри такі, як «Я все вмію робити сам», «Одягаємо ляльку після сну», «Шнуровки» та інші. На другому етапі формуються навички самообслуговування і культурно-гігієнічні навички, а також навчання новим, більш складним видам праці. До них відносяться господарсько-побутова праця, праця в природі і ручна праця. Використовувались такі ігри «Допоможи товаришу», «Мої умілі ручки», «Господиня-це звучить гордо» та інші. Третій етап направлено на вдосконалення навичок самообслуговування і культурно-гігієнічних навичок, а також навичок господарсько-побутової праці, праці в природі і ручної праці. Цьому сприяли ігри «Мій день народження», «Моя зразкова кімната», «Організація робочого місця» та інші.

Результати формувального експерименту показали, що у дітей молодшого шкільного віку з порушенням інтелекту покращився рівень сформованості навичок самообслуговування, зокрема, на низькому рівні знаходились 8,4% дітей, на нижче середньому рівні 31,7% дітей, на середньому рівні 40,5%, на вище

середньому рівні 13%, а на найвищому рівні 6.4% школярів.

Отже, у результаті проведеного дослідження було доведено ефективність методики формування навичок самообслуговування у дітей з порушенням інтелекту.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшого вивчення потребує питання розробки методики удосконалення навичок самообслуговування середнього шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкін М. В. Про виховання працьовитості у молодших школярів / М. В. Абалкін // Початкова школа. - 1990. - № 5. - С. 17-23.
2. Аверін В.А. Психологія дітей і підлітків / В.А. Аверін. - 2-е изд-е, перероб. - СПб.: Вид. Михайлова В.А., 2008. - 186 с.
3. Ананьєва Н.А., Ямпільська Ю.А. Здоров'я і розвиток сучасних школярів // Школа здоров'я, 1994. т. 1, №1, с. 13- 18.
4. Артемова Т.А., Ковальова А.В. фізіологічні та психологічні предиктори розумової працездатності дітей шестирічного віку // Матеріали Першої Російської конференції з екологічної психології. М., 1996, с. 14- 16.
5. Баряева Л.Б., Кондратьєва С.Ю. Ігри з водою // Діти з проблемами в розвитку. - 2004. - 1. - с. 57 - 58.
6. Баряева Л.Б., Гаврилушкина О.П., Зарін А.П., Соколова Н.Д. Програма виховання і навчання дошкільнят з інтелектуальною недостатністю. - СПб.: Союз, 2001. - 320 с.
7. Бех І. Д. Праця - головний вихователь школярів. Психологічний аспект трудового виховання молодших школярів / І. Д. Бех. - К.: Знання, 1983 -32 с.
8. Бородуліна, С.Ю. Корекційна педагогіка: психолого-педагогічна корекція відхилень у розвитку і поведінці школярів: серія «Підручники, навчальні посібники»/ С.Ю. Бородуліна. - Ростов н / Д: «Фенікс», 2004. - 352 с.
9. Борисова О.М., Арсланьян В, П. Тест розумового розвитку молодшого школяра. М.: Изд-во РАО, 1997. 30 с.
10. Вайзман Н.П. Реабілітаційна педагогіка. М.: Аграф, 1996. 160с.
11. Веремійчик І. Методика викладання трудового навчання в початкових класах / І. Веремійчик. - К., 2006. - 156 с.

12. Ветрова, В.В. Особливості мови дошкільників у ситуації вербального управління діяльністю: Психолого-педагогічні проблеми навчання і виховання дошкільнят / В.В. Ветрова. - М., 1981.
13. Венгер А.А., Вигодська Г.Л., Леонгард Е.І. Відбір дітей у спеціальні дошкільні установи. - М.: Просвещение, 1972. - 142 с.
14. Виготський, Л.С. Розвиток вищих психічних функцій / Л.С. Виготський. - М., 1988.
15. Виготський, Л.С. Проблема розумової відсталості - В кн. Вибрані психологічні дослідження / Л.С. Виготський. - М., Просвітництво, 1956.
16. Гаврилушкина, Л.Д. Виховання і навчання розумово відсталих дошкільнят / Л.Д. Гаврилушкина, А.В. Соколова. - М., Просвітництво, 1985.
17. Гаврилушкина О.П. До питання про естетичне виховання в дитячому садку для дітей з порушенням інтелекту // Виховання аномальних дітей в дошкільних установах / За ред. Н.Г. Морозової. - М.: Просвещение, 1978. - с. 87 - 95.
18. Гур'єва В. Психогенні розлади у дітей та підлітків. М.: КРОН-ПРЕСС, 1996. 208 с.
19. Данилова Е.Е. Методика вивчення фрустраційної реакцій у дітей // Іноземна психологія, 1996, №6, с. 69-80.
20. Діти з тимчасовими затримками розвитку // Под ред. Т.А.Власовой, М.С.Певнзер. М.: Педагогіка, 2003. 208с.
21. Дробот Л. Змістове та методичне забезпечення формування санітарно-гігієнічної культури на уроках соціально-побутового орієнтування / Л. Дробот // Дефектологія. - 2005. - № 3. - С. 39-41.
22. Дьяченко, О.М. Щоденник вихователя: розвиток дітей дошкільного віку / О.М. Дьяченко, Т.В. Лаврентьева. - М.: Педагогіка 2009.

23. Давидова С.І. Роль дій по наслідуванню, зразком і словесної інструкції в навчанні розумово відсталих дошкільнят. - М.: Просвещение, 1976. - 20 с.
24. Дошкільне виховання аномальних дітей / Под ред. Л.П. Носковой. - М.: Просвещение, 1993. - 224 с.
25. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Організація і зміст корекційно-виховної роботи в спеціалізованому дошкільному закладі для дітей з порушенням інтелекту (розумово відсталих). - М.: Логос, 2000. - 96 с.
26. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Системний підхід до розробки програми корекційно-розвивального навчання дітей з порушеннями інтелекту // Дефектологія, 1999. № 6. С. 25 - 34.
27. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Технології, які зміцнюють здоров'я, в системі навчання корекційно-розвивальних спеціальних дошкільних установ // Виховання і навчання дітей з порушеннями розвитку.- 2002. - 4. - С. 19-25.
28. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Розділ «Здоров'я» в програмі корекційно - розвиваючого навчання дошкільнят з ЗПР // Виховання і навчання дітей з порушеннями розвитку. - 2002. - №5. - С. 11- 21.
29. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Корекційно - розвивальне навчання і виховання. - М.: Просвещение, 2003. - 284 с.
30. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Корекційно-розвивальне навчання і виховання. Програма дошкільних освітніх установ компенсуючого виду для дітей з порушенням інтелекту. - М.: Просвещение, 2005. - 272 с.
31. Ельконін, Д. Б. Дитяча психологія [Текст] / Д. Б. Ельконін. - М., 1978.
32. Ельконін, Д. Б. Вибрані психологічні праці / Д. Б. Ельконін / Под ред. В.Д. Давидова, В.П. Зінченко. - М., 1989.

33. Ельконін, Д. Б. Психологічний розвиток в дитячих віках / Д. Б. Ельконін. - Воронеж, 1995.
34. Єрмолаєва М.В., Психологічні рекомендації і способи розвиваючої та корекційної роботи з дошкільнятами.-М.: Видавництво «Інститут практичної психології»; Воронеж: Видавництво НВО «МОДЕК»,1998.-176 с.
35. Замський, Х.С. Розумово-відсталі діти: історія їх вивчення, виховання і навчання з найдавніших часів до середини XX століття / Х.С. Замський. - М.: Освіта, 1995.
36. Запорожець, А.В. Розвиток спілкування в дошкільнят / А.В. Запорожець, М.І. Лісіна. - М., 1974.
37. Ісаєв, Д.Н. Розумова відсталість у дітей і підлітків / Д.М. Ісаєв. - Спб., 2003.
38. Катаєва, А.Р. Дошкільна олигофренопедагогіка / А.Р. Катаєва, Е.А. Стребелева. - М.: Просвещение, 1988. - 141 с.
39. Катаєва О.О., Стребелева Е.А. Дидактичні ігри в навчанні дошкільнят з відхиленнями у розвитку. - М.: Владос, 2001., 2004. - 220 с. Катаєва О.О., Стребелева Е.А. Дошкільна олигофренопедагогіка. - М.: Просвещение, 2001. - 144 с.
40. Коробейников, І.А. Про концептуальні та практичні аспекти діагностики і корекції розумової відсталості // Соціальний захист і клінічна психіатрія. - 1993. - №1.
41. Ковальова А.В. Прогнозування шкільної успішності з об'єктивних фізіологічних і психофізіологічних показниками // Матеріали 1-ї конференції ПМС-центрів м Москви, серпень 1998.
42. Ковальова А.В. Фізіологічні предиктори розумової працездатності дітей молодшого шкільного віку // Школа здоров'я 1998 №1.

43. Кулагіна І.Ю. Вікова психологія (Розвиток дитини від народження до 17 років): навчальний посібник. М.: Изд-во РОУ, 1996. 180с.
44. Леонтьєв, О.М. Діяльність і спілкування // Питання філософії. 1979. - №1.
45. Леонтьєв, О.М. Прогалини розвитку психіки / О.М. Леонтьєв. - М: Вид-во Моск. Ун-ту, 1981. - 584 с.
46. Лісіна, М. І. Спілкування з дорослими і психологічна підготовка дітей до школи / М.І. Лісіна, Г.І. Капчела. - М., 2008.
47. Лісіна, М. І. Проблеми онтогенезу спілкування / М.І. Лісіна. - М., 1986.
48. Лісіна, М. І. Потреби і мотиви спілкування між дошкільнятами // Генетичні проблеми соціальної психології / М.І. Лісіна, Р.А. Смирнова / Под ред. Я.Л. Коломинського. - Мінськ, 1985.
49. Мастюкова, Е.М. Дитина з відхиленнями у розвитку: Рання діагностика і корекція / О.М. Мастюкова. - М.: Просвещение, 1992. - 95 с.
50. Немов, Р. С. Психологія / Р.С. Немов. - Кн. 2. - 3-е изд. - М.: «Владос», 1997.
51. Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: Олігофренопедагогіка / Под ред. Б.П. Пузанова. - М.: Академія, 2008. - 272 с.
52. Осипова, А.А. Загальна психокорекція / А.А. Осипова. - М.: «Сфера», 2001 - 512 с.
53. Особливості психічного розвитку дітей 6-7-річного віку / Под ред. Д.Б. Ельконіна, А.Л. Венгера. - М.: Педагогіка, 1988.
54. Панфілова, М.А. Игротерапия спілкування: Тести та корекційні гри / М.А. Панфілова. - М.: изд-во Гном «Д», 2008. - 160 с.
55. Певзнер, М. С. Діти олігофрени / М.С. Певзнер. - М, 1958.

56. Петрова, В.Г. Психологія розумово відсталого школяра / В.Г. Петрова, І.В. Белякова. -, 2002.
57. Петрова, В.Г. Хто вони, діти з відхиленнями у розвитку? / В.Г. Петрова, І.В. Белякова. - 2-е вид. - М.: Флінта, 2008.
58. Прутченков, А.С. Школа життя: Методич. розробки соціально-психологічного тренінгу / А.С. Прутченков. - 2-е вид. - М.: МООДІ «Нова цивілізація», пед. суспільство Росії, 2008 - 192 с.
59. Програма підготовчого і 1-4 класів корекційних освітніх установ VIII виду. / Ред. В.В.Воронкова. М., 1999.
60. Рузина М.С., Афонькин С.Ю. Країна пальчикових ігор. С.-Пб., 1997.
61. Рогов, Є.І. Настільна книга практичного психолога / Є.І. Рогов. - 2-е вид. - М.: Владос, 2009. - Кн. 1.
62. Рубінштейн, С. Я. Психологія розумово відсталого школяра / С.Я. Рубінштейн. - М: Академія, 1986.
63. Смирнова, Е.О. Вплив відносин між дитиною і дорослим і неефективність навчання в дошкільному віці // Нові дослідження в психології. - 1990. - №1.
64. Смирнова, Е.О. Міжособистісні відносини дошкільнят. Діагностика, проблеми, корекція // Нові дослідження в психології. - 1995.
65. Соколова, А.Д. Корекційна навчання як основа особистості розвитку аномального дошкільника / Дефектологія. - 1989. - №5.
66. Стребелева, Е.А. Формування мислення у розумово відсталих дошкільників // Дефектологія. - 1994. - №5. - С. 62-66.
67. Утехіна К.ГЛ. Розвиток графічних навичок письма у дошкільнят 6-7 років: Досвід роботи практичного педагога. М, 1996.

68. Уфiмцева Л.П. Деякi пiдходи до подолання сенсомоторних труднощiв при навчаннi письма i читання учнiв допомiжної школи // Дефектологiя, 2004. №
69. Шевченко, С.Г. Корекцiйно-розвивальне навчання. Органiзацiйно-педагогiчнi аспекти / С.Г. Шевченко. - М.: Владос, 2001.
70. Широкова, Г.А. Практикум для дитячого психолога / Г.А. Широкова, Є.Г. Жадько - Ростов н / Д: Фенікс, 2004. - 320 с.